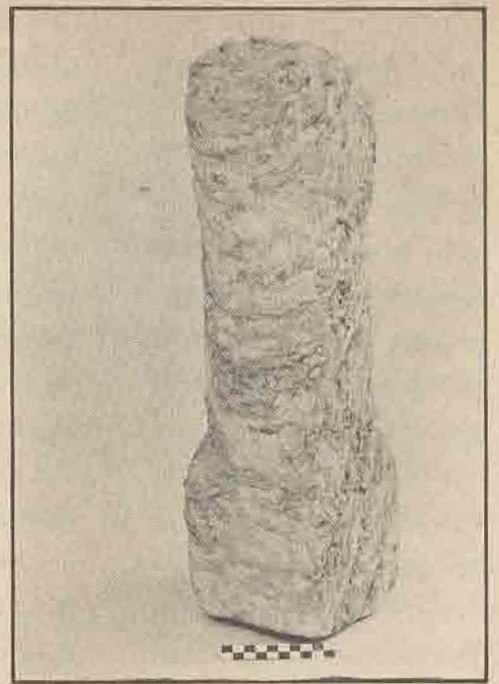

ศิวลึงค์ที่ค้นพบ ใหม่ในนครศรีธรรมราช และเยี่ยมชมโบราณ สถานของชาติที่ภูเก็ต

อรุณศักดิ์ กิ่งมณี
หน่วยศิลปากรที่ ๘ นครศรีธรรมราช

ศิวลึงค์หินปูนที่พบจากการขุดแต่ง ณ แหล่งโบราณคดี

ศิวลึงค์ที่ค้นพบใหม่ ในนครศรีธรรมราช

ในการขุดแต่งทางโบราณคดีของโครงการขุดแต่งบูรณะโบราณสถานสิชล ประจำปี พ.ศ. ๒๕๓๐ ที่ผ่านมา ได้ทำการขุดแต่งบริเวณโบราณสถานเขาคา หมู่ที่ ๑๑ ต.เสาคา อ.สิชล จ.นครศรีธรรมราช ในกรณีนี้ได้พบศิวลึงค์ (สมบูรณ) ๑ ชิ้น และชิ้นส่วนของศิวลึงค์ ๑ ชิ้น อันเป็นหลักฐานสำคัญที่จะแสดงให้เห็นถึงอิทธิพลของศาสนาฮินดูลัทธิไศวนิกาย ที่เข้ามามีบทบาทในภูมิภาคส่วนนี้

เขาคา : แหล่งโบราณคดีสำคัญของอำเภอสิชล

เขาคา เป็นเขาโดดขนาดเล็กที่วางตัวอยู่ในแนวทิศเหนือ-ใต้ มีลำน้ำไหลผ่านทางด้านทิศเหนือคือ คลองท่าหน เมื่อมองทางด้านตัดเขาคานั้น จะกลายเป็นลักษณะ

ของเนิน ๒ เนินต่อเนื่องกัน คือเนินทางทิศเหนือและเนินทางทิศใต้ โบราณสถานที่พบส่วนใหญ่จะอยู่ทางเนินด้านทิศใต้ (จากการสำรวจครั้งล่าสุด พบว่า ทางเนินด้านทิศเหนือ ก็ปรากฏมีการเรียงหิน ลักษณะคล้ายกำแพงหรือฐานอาคารอยู่บางส่วน แต่ไม่ชัดเจนนัก)

โบราณสถานบนเขาคา (เนินทางทิศใต้) นั้น สันนิษฐานได้ว่าคงมีอาคารอยู่ไม่น้อยกว่า ๔ จุด (สันนิษฐานจากเศษอิฐที่กระจายกระจายประกอบกับชิ้นส่วนสถาปัตยกรรมอื่น ๆ) ที่ตั้งอยู่ต่อเนื่องกันตามแนวเขาและยังปรากฏลักษณะคล้ายสระน้ำโบราณอีก ๒ จุดด้วย ในบริเวณเดียวกันนั้น

นอกจากนี้ ในบริเวณอาคารดังกล่าว พบชิ้นส่วนสถาปัตยกรรมและ โบราณวัตถุอื่น ๆ จำนวนหนึ่งสิ่งที่น่าสนใจได้แก่

๑. ฐานรูปเคารพหรือฐาน

ศิวลึงค์ เป็นฐานสี่เหลี่ยมจัตุรัส กว้างด้านละ ๑๑๒ ซม. สูง ๗๔ ซม. ทำจากหินปูน ตรงกลางเจาะรูสี่เหลี่ยมจัตุรัส กว้างด้านละ ๑๕ ซม. ด้านบนมีกรอบหินโดยรอบยกเว้นด้านหน้าที่ทำเป็นช่องทางให้ของเหลวไหลออกได้ รูปทรงของฐานศิวลึงค์นี้ประกอบด้วยฐานเชิง ๑ ชั้น ต่อด้วยสันลาด ลูกแก้วกลม ท้องไม้ (ภายในท้องไม้ทั้ง ๔ ด้าน ทำเป็นช่องสี่เหลี่ยมเล็กตามแนวตั้ง) ถัดไปเป็นสันลาดและบัวคว่ำ แล้วต่อกับแนวกันน้ำมนต์ให้ไหลไปในทางเดียวกัน*

ฐานศิวลึงค์ที่พบบริเวณเขาคาชั้นนี้ มีความคล้ายคลึงกับฐานศิวลึงค์ที่พบ ณ กระจับจั่นหินาภาสาร์ (NAGASARI CANDI) ซึ่งเป็นฐานศิวลึงค์ที่มีลายสลักงดงาม โดยที่ปลายฐานสำหรับรองรับศิวลึงค์นั้น สลักเป็นเศียรนาคกำลังรองรับอยู่ ๒ ฐานศิวลึงค์ชั้นนี้

ได้มีการกำหนดอายุไว้ประมาณ คริสตศตวรรษที่ ๑๐ แต่อย่างไร ก็ตามสำหรับฐานศิวลึงค์ที่พบที่เขากานั้นมีความแตกต่างกันอยู่ข้างใน ส่วนของรายละเอียด และมีสภาพชำรุดโดยเฉพาะทางด้านหน้าของฐาน

๒. ฐานเสา ทำจากหินปูน พบจำนวนหลายชิ้น ส่วนใหญ่มีขอบที่ไม่สม่ำเสมอตรงกลางทำนูนสูงขึ้นเป็นทรงโค้งกลม มีรูสี่เหลี่ยมจัตุรัสเจาะอยู่ตรงกลาง

๓. แผ่นธรณีประตู ทำจากหินปูน เป็นแผ่นสี่เหลี่ยมผืนผ้า สลัก ๒ ชั้น ชั้นล่างมีขนาดเล็กและลดระดับลงมาจากชั้นบนเล็กน้อย มีรูปกลม ๒ รู และช่องสี่เหลี่ยมเล็ก ๒ ช่อง อยู่บริเวณเกือบปลายของแผ่นธรณีประตู

๔. รางน้ำมนต์ (ลำราง) ทำจากหินปูน มีลักษณะเป็นแท่งสี่เหลี่ยมยาว และเป็นช่องลึกลงไป ในเนื้อหิน ส่วนต้นผายออกและ กว้าง ๆ เรียวไปยังส่วนปลาย พบจำนวน ๒ ชิ้น

นอกจากนี้ยังพบชิ้นส่วนหินปูนต่าง ๆ อีกจำนวนหนึ่ง ซึ่งอาจเป็นชิ้นส่วนของกรอบประตูและ ส่วนประกอบอื่น ๆ ของอาคาร แต่ส่วนใหญ่อยู่ในสภาพที่ค่อนข้างชำรุด

ความเบื้องต้นเกี่ยวกับศิวลึงค์

คำว่า "ศิวลึงค์" นั้น มีรากศัพท์มาจากคำว่า "ศิวะ" ซึ่งเป็นภาษาสันสกฤตหมายถึง "พระอิศวร" ส่วนคำว่า "ลึงค์" หรือ "ลิ่งค์" นั้น อาจมาจากภาษาบาลีที่ว่า LINGAM หรือภาษาสันสกฤต LINGĀ ซึ่งแปลว่า "เครื่องหมาย

เพศ" ดังนั้นเมื่อรวมกันแล้ว "ศิวลึงค์" จึงหมายถึง เครื่องหมายเพศของพระอิศวร หรือเครื่องหมายเพศของพระศิวะ นั่นเอง

การนับถือศิวลึงค์ อาจมีพัฒนาการมาจากการนับถืออวัยวะเพศชาย ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าการนับถืออวัยวะเพศชายนั้น เป็นคติเก่าแก่ที่แพร่หลายทั่วยุโรปและเอเชีย ดังปรากฏหลักฐานรูปอวัยวะเพศชาย ที่เป็นที่เคารพนับถือของชนโบราณต่าง ๆ ทั้งในเอเชียและยุโรป เช่น ในอียิปต์ ซีเรีย บาบิโลเนีย แอลซีเรีย เปอร์เซีย อินเดีย กรีซ โรม อิตาลี สเปน เยอรมันนี สแกนดิเนเวียและกลุ่มประเทศในเอเชียอาคเนย์ แต่อย่างไรก็ตาม คติการบูชาอวัยวะเพศชายนั้นมีพัฒนาการอย่างมากในประเทศอินเดีย โดยได้พบสัญลักษณ์รูปลึงค์ดินเผาในบริเวณลุ่มน้ำสินธุ (ประมาณ ๓,๐๐๐ ปีก่อนคริสตกาล) ต่อมาชาวอินเดียได้มีสัญลักษณ์รูปลึงค์นี้ไปเป็นสัญลักษณ์แทนองค์พระศิวะ ซึ่งเป็นเทพสูงสุดในลัทธิ "ไสวนิกาย" ทั้งนี้เนื่องจากพระศิวะมีคุณสมบัติเป็นเทพผู้ให้กำเนิดสรรพสิ่งทั้งปวงซึ่งเหมาะกับสัญลักษณ์รูปลึงค์ ด้วยเหตุนี้ ลึงค์ในลักษณะดังกล่าวจึงได้ชื่อว่า "ศิวลึงค์" (SIVA-LINGA) และลึงค์ในรูปของศิวลึงค์ ก็มีพัฒนาการรูปแบบต่าง ๆ มากขึ้นตามวิวัฒนาการของลัทธิไสวนิกาย เมื่อลัทธิไสวนิกายแผ่ออกไปนอกประเทศอินเดียก็ได้นำเอารูปแบบศิวลึงค์ของอินเดีย ไปเผยแพร่ยังที่อื่น ๆ ด้วย

ศิวลึงค์นั้นมีหลายรูปแบบ

ตามวัตถุประสงค์ของผู้สร้าง และวัสดุ (รวมถึงสิ่งที่เกิดตามธรรมชาติ และมีลักษณะคล้ายลึงค์ด้วย) นักวิชาการได้แบ่งลึงค์ออกเป็น ๒ ประเภทใหญ่ เพื่อความสะดวกในการศึกษารูปแบบดังนี้

๑. "อจลลึงค์" ได้แก่ กลุ่มลึงค์ที่เคลื่อนย้ายได้ ลึงค์ประเภทนี้ทำด้วยของที่มีน้ำหนักเบาหรือมีขนาดเล็ก แบ่งออกได้ ๖ กลุ่มตามวัสดุที่ใช้ในการทำ

๒. "อจลลึงค์" หรือ "สถาวรลึงค์" ได้แก่ลึงค์ที่เคลื่อนย้ายไม่ได้ ส่วนใหญ่ทำจากวัตถุที่หนัก เช่น หินขนาดใหญ่ โดยรวมถึงลึงค์ศักดิ์สิทธิ์ที่เกิดตามธรรมชาติ หรือลึงค์ที่เทวดา, ฤาษี สร้าง ซึ่งถ้าเคลื่อนย้ายอาจก่อให้เกิดภัยพิบัติต่าง ๆ ลึงค์ประเภทนี้มีคัมภีร์ที่ได้กล่าวแบ่งเป็นชนิดต่าง ๆ ไว้ โดยแบ่งออกเป็น ๘ หรือ ๑๐ ชนิดแล้วแต่คัมภีร์

ในบรรดาศิวลึงค์ ประเภทอจลลึงค์นั้น "มนุษย์ลึงค์" ซึ่งเป็นลึงค์ที่มนุษย์เป็นผู้สร้างดูเหมือนจะพบมากที่สุด โดยจัดเป็นประติมากรรมประเภทหนึ่งที่ได้เต็มไปด้วยกฎเกณฑ์ต่าง ๆ อย่างมากมาย ศิวลึงค์ชนิดที่เป็นฝีมือมนุษย์กระทำขึ้น (มนุษย์ลึงค์) นี้ ได้แบ่งส่วนออกเป็น ๓ ภาค อันได้แก่

๑. พรหมภาค หมายถึงส่วนล่างสุดที่ทำเป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส

๒. วิษณุภาค หมายถึงส่วนกลางถัดจากส่วนล่างสุดขึ้นมาทำเป็นทรงแปดเหลี่ยม

๓. ภูรภาค (บุษภาค) หมายถึงส่วนบนสุด โดยทั่วไปทำ

เป็นทรงกลมมน

ในส่วนของรูปทรงภาคเหนือ หรือบุษภาค จะเรียกการแกะสลัก เส้นดิ่งคู่ขนานอันเปรียบเสมือน เส้นเอ็นของส่วนหนังที่หุ้มปลาย อวัยวะเพศชายว่า พรหมสูตร (BRAHMA-SUTRA) หรือลิงค เรไก (LINGA-REKAI) ส่วน ตอนบนของเส้นดิ่งคู่จะมีเส้นลาด ลากลงมาทางซ้าย-ขวา ด้านละ ๑ เส้น และลากไปพบกับด้านหลัง ของรูปทรงภาค เรียกว่า เส้นปารสว- สูตร (PARAVA-SUTRA)^๕ หรือ มณีเรขา (MANIRIKHA) **ศิวลึงค์ที่พบใหม่ในแหล่ง โบราณคดีเขาคา**

ในการขุดแต่งเนินโบราณสถานหมายเลข ๒ ณ แหล่งโบราณคดีเขาคาในปี ๒๕๓๐ นี้ ได้พบ ศิวลึงค์ จำนวน ๒ ชิ้น มีรายละเอียดดังนี้

๑. ศิวลึงค์ ทำจากหินปูน มีขนาดความสูง ๕๔ ซม. โดยแบ่ง ออกเป็น ๓ ภาค คือส่วนรูปทรงภาค (ทรงโค้งมน) ญาณภาค (๘ เหลี่ยม) พรหมภาค (๔ เหลี่ยม) ที่มีความสูงแต่ละภาคเท่ากันคือ ส่วนละ ๑๘ ซม. สำหรับฐานสี่เหลี่ยมด้าน ล่างเป็นสี่เหลี่ยมจัตุรัสมีขนาดกว้าง ด้านละ ๑๕ เซนติเมตร แต่เป็นที่น่า เสียดายว่ามีกรสิกรร่อนมวกพอ ควรไม่ปรากฏแน่ชัดว่า มีเส้นพรหม สูตรและเส้นปารสวสูตร หรือไม่ ศิวลึงค์ชิ้นนี้พบทางมุมด้านทิศ ตะวันออกเฉียงใต้ของเนินโบราณสถาน โดยอยู่นอกเขตแนวกำแพง อิฐของตัวโบราณสถานในลักษณะ ลึมนอน และอยู่ลึกจากระดับผิวดิน ปัจจุบันประมาณ ๒๐ ซม.

๗๐ รุสมิแล

ศิวลึงค์ในรูปแบบนี้ จัดเป็น แบบसरवासमे (SARVASAMA) โดยประเภทการแบ่งตามสัดส่วน ความสูงของภาคต่าง ๆ ที่มีขนาด เท่ากันหรือจัดเป็นแบบ ไศเวษฏย- ลิงค (SAIVESHRYA-LINGA) ซึ่งแบ่งตามลักษณะของรูปทรงภาค โดยในคัมภีร์วิษณุธรรมโมตตระ ปรูณะ ได้กำหนดให้ส่วนรูปทรงภาค เป็นรูปทรงกระบอกยอดโค้งมน^๖

๒. ชิ้นส่วนศิวลึงค์ ทำจาก หินปูน พบเฉพาะแต่เพียงเศษชิ้น ส่วนของส่วนรูปทรงภาคเท่านั้น โดย ปรากฏเส้นพรหมสูตรอย่างชัดเจน เนื่องจากพบเป็นเพียงเศษชิ้นส่วน จึงไม่สามารถทราบถึงรายละเอียด ที่สมบูรณ์ได้ ชิ้นส่วนศิวลึงค์ชิ้นนี้ พบอยู่ภายในกำแพงอิฐของเนิน โบราณสถานโดยอยู่บริเวณทางด้าน ได้ของตัวโบราณสถานและอยู่ลึก จากระดับผิวดินปัจจุบันประมาณ ๓๐ ซม.

กำหนดอายุโดยการเปรียบเทียบ

ในการศึกษาเกี่ยวกับเรื่อง ศิวลึงค์ของเอเชียอาคเนย์ ได้มีนัก วิชาการหลายท่านให้ข้อคิดเห็นไว้

ต่างกัน สำหรับ LOUIS MAL- LERET^๗ สรุปไว้ว่า ศิวลึงค์ทั่วไป มีอยู่ ๒ กลุ่ม คือ กลุ่มเหมือนจริง และกลุ่มประเพณีนิยม โดยกลุ่ม เหมือนจริงจะมีลักษณะใกล้เคียงกับ ภาควิภาคตามธรรมชาติ ที่เด่นชัด ก็คือ มีส่วนรูปทรงภาคที่มีขนาดใหญ่ กว่าส่วนญาณภาคและพรหมภาค รวมกัน ส่วนกลุ่มประเพณีนิยม จะมีลักษณะที่ถ่ายทอดจากรูปทรง เรขาคณิต ก็มีส่วนยอดเป็นทรง กลมมน ส่วนกลางเป็นแปดเหลี่ยม ส่วนล่างเป็นสี่เหลี่ยมการกำหนด อายุอาจพิจารณาได้จากความสัม- พันธ์ของสัดส่วนทั้งสามและความ ห่างไกลจากธรรมชาติ

จากลักษณะและรูปทรงของ ศิวลึงค์ (ชิ้นที่สมบูรณ์) ที่พบใน ครั้งนี้ เมื่อพิจารณาจากลักษณะ ของสัดส่วนทั้งสามที่มีขนาดเท่ากัน และโดยเฉพาะส่วนรูปทรงภาคที่มี ลักษณะโค้งมนคล้ายรูปไข่ จึงจัดอยู่ ในกลุ่มของศิวลึงค์แบบประเพณี นิยม ที่น่าจะมีอายุอยู่ในช่วงพุทธ- ศตวรรษที่ ๑๒-๑๔ โดยประมาณ

เป็นที่น่าเสียดายสำหรับ ชิ้นส่วนศิวลึงค์อีกชิ้นหนึ่งนั้น

เนื่องจากพบในสถานที่ขำรดมาก จึงไม่สามารถกำหนดอายุได้อย่างแน่ชัด แต่อาจอนุมานได้ว่า คงอยู่ในระยะเวลาที่ใกล้เคียงกัน

ท้ายบท

ศิวลึงค์ที่ค้นพบในแหล่งโบราณคดีเขาคานัน นั้นเป็นโบราณวัตถุที่มีความสำคัญอย่างหนึ่ง อันแสดงให้เห็นถึงอิทธิพลของศาสนาฮินดู ลัทธิไศวนิกาย ที่เข้ามา

สู่ดินแดนแถบฝั่งทะเลตะวันออกของคาบสมุทรไทย เมื่อนำมาศึกษาร่วมกับโบราณวัตถุอื่นที่ได้เคยค้นพบมาแล้วในเขตอำเภอสิชลก็จะสามารถทราบถึงเรื่องราวต่าง ๆ ได้เด่นชัดขึ้น

อย่างไรก็ตาม เนื่องจากการขุดแต่งโบราณสถานที่เป็นโบราณสถานหมายเลข ๒ นั้น ยังมีได้เสร็จสิ้นลงอย่างสมบูรณ์สิ่งที่กล่าว

ถึงนี้จึงเป็นแต่เพียงข้อมูลเบื้องต้น ในส่วนหนึ่งเท่านั้น เมื่อดำเนินการขุดแต่งโบราณสถานแห่งนี้เสร็จสิ้นตามหลักวิชาการแล้วเราอาจจะได้ข้อสันนิษฐานที่มีคุณค่าสำหรับการศึกษาทางด้านโบราณคดีในแถบนี้ ซึ่งความคืบหน้าในการดำเนินงาน จะได้นำมาเสนอในโอกาสต่อไป

เบ็งจรรณ

๑. โครงการโบราณคดี ประเทศไทย (ภาคใต้), รายงานการสำรวจชุมชนโบราณสถาน แถบอำเภอสิชล อำเภอท่าศาลา จังหวัดนครศรีธรรมราช, เอกสาร อัดสำเนา ไม่ปรากฏปีพิมพ์, หน้า ๓๑
๒. สุภัทรดิศ ดิศกุล, ศจ. ศิลปอินโดนีเซียสมัยโบราณ, โรงพิมพ์คุรุสภา กรุงเทพฯ, ๒๕๑๘ หน้า ๓๘ (รูปที่ ๗๑)
๓. JEAN HIRSCHEN, ORIENTAL ART A HANDBOOK OF STYLES AND FORMS, FABER AND FABER LIMITED. LONDON, 1979. PAGE 283.
๔. โครงการโบราณคดีประเทศไทย (ภาคใต้), เรื่องเดิม หน้า ๒๕-๓๒

๕. สมศักดิ์ นิลพงษ์, ศิวลึงค์ศิลาที่ค้นพบในประเทศไทย วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาโบราณคดีสมัยประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๒๖ หน้า ๘
๖. ศาสนาฮินดูนั้น มีลัทธิต่าง ๆ มากมาย แต่มีลัทธิสำคัญ ๆ ก็คือ
 ๑. ไวยณพนิกาย ในลัทธินี้ นับถือพระวิษณุเป็นเทพสูงสุด
 ๒. ไศวนิกาย ในลัทธินี้ นับถือ พระศิวะ เป็นเทพสูงสุด
 ๓. ศักติ ในลัทธินี้จะนับถือพระแม่ (เทพี) โดยถือว่าเป็นกำลังของเทพอ้างจาก ผาสุข อินทรารูธ, รูปเคารพในศาสนาฮินดู,

แผนกบริการกลางมหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๒๔, หน้า ๒๐-๒๗

๗. ผาสุข อินทรารูธ "ศิวลึงค์ในภาคใต้" สารานุกรมวัฒนธรรมภาคใต้ เล่ม ๘ อมรินทร์การพิมพ์ : กรุงเทพฯ, ๒๕๒๕, หน้า ๓๕๓๓
๘. ลักษณะศิวลึงค์แบบนี้ เป็นการรวมเทพเจ้าทั้งสามพระองค์เข้าไว้ด้วยกันคือ พระพรหม พระวิษณุ (นารายณ์) และพระศิวะ (รุทร) ดูใน กงเดช ประพัฒน์ทอง, "ศิวลึงค์" ชุมคลังวิทยา, โรงพิมพ์ทหารอากาศ : กรุงเทพฯ ๒๕๒๕ หน้า ๘๐-๘๓
๕. ผาสุข อินทรารูธ, เรื่องเดิม, หน้า ๓๕๓๗
ผาสุข อินทรารูธ, เรื่องเดิม, หน้า ๓๕๓๘
๑๑. อ้างจาก สมศักดิ์ นิลพงษ์, เรื่องเดิม, หน้า ๖๕

เยี่ยมชมโบราณสถาน ของชาติที่ภูเก็ต

เมื่อเอ่ยชื่อ "ภูเก็ต" แล้วคนทั่วไปคงรู้จักกันดีในแง่ที่เป็นเกาะ ซึ่งมีแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติที่สวยงามแห่งหนึ่งในประเทศไทย แต่น้อยคนนักที่จะรู้ว่า เมืองภูเก็ตก็มีแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม ที่มีคุณค่าและน่าสนใจอยู่ไม่น้อย

รู้จักกับภูเก็ต

ภูเก็ตเป็นจังหวัดที่อยู่ทางภาคใต้ฝั่งตะวันตก อยู่ติดกับทะเลอันดามัน มหาสมุทรอินเดีย โดยอยู่ห่างจากกรุงเทพมหานครตามทางหลวงแผ่นดินหมายเลข ๔ เป็นระยะทางประมาณ ๘๖๗ กิโลเมตร มีเนื้อที่ ๕๔๓ ตารางกิโลเมตร โดยประมาณ ลักษณะภูมิประเทศของเกาะมีลักษณะเรียวยาวจากเหนือไปใต้สภาพส่วนใหญ่เป็นภูเขา และที่ราบสูง ประกอบที่ราบชายฝั่งทะเล นอกจากนี้ยังมีเกาะบริวารอีกประมาณ ๓๕ เกาะ ภายในเกาะไม่มีแม่น้ำสายใหญ่ นอกจากลำน้ำ ห้วย และคลองขนาดเล็ก ๕ สาย สำหรับภูมิอากาศของภูเก็ตโดยทั่วไป จะมีอากาศอบอุ่นตลอดปี มีฤดูสำคัญ ๒ ฤดู คือ ฤดูฝนประมาณ ๗-๘ เดือน และฤดูร้อนประมาณ ๔-๕ เดือน

เส้นทางการคมนาคมภายในตัวเมือง มีทางหลวงแผ่นดินหมายเลข ๔ เป็นเส้นทางคมนาคมหลัก (จากทิศเหนือไปทิศใต้) โดยมีถนนอีกหลายสายที่แยกไปยังสถานที่สำคัญ และแหล่งท่องเที่ยวต่าง ๆ

๗๒ รุสมิแล

ในปัจจุบันจังหวัดภูเก็ต แบ่งการปกครองออกเป็น ๓ อำเภอ คือ อำเภอเมืองภูเก็ต อำเภอกลา และอำเภอกระทุ่ม

โบราณสถานของชาติในภูเก็ต

ในบริเวณเกาะภูเก็ต มีแหล่งโบราณสถานที่ได้ประกาศขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถานของชาติแล้ว ๔ แห่ง ซึ่งแต่ละแห่งต่างก็มีความสำคัญที่ไม่ยิ่งหย่อนไปกว่ากัน โบราณสถานทั้ง ๔ แห่ง คือ วัดพระนางสร้าง

ตั้งอยู่ในเขตสุขาภิบาล เทศบาลนคร ภูเก็ต อ.กลาง โดยทางด้านทิศตะวันออกติดกับถนนสายกลางภูเก็ต ประวัติความเป็นมาไม่ปรากฏเด่นชัด มีตำนานเล่าว่า สร้างโดยนางเลือดขาว^๒

ภายในบริเวณวัดมีพระอุโบสถซึ่งคงสร้างขึ้นราวสมัยรัชกาลที่ ๕ หรือประมาณ ๑๐๐ ปี มาแล้วหันหน้าไปทางทิศตะวันออก มีพัทธสีมาก่อด้วยอิฐทรงพุ่ม (คล้ายสถูปเล็ก ๆ) ภายในอุโบสถด้านในสุดก่อยกพื้นมีพระพุทธรูปปูนปั้น

๔ องค์ โดย ๓ องค์แรกเป็นพระพุทธรูปปางมารวิชัย เหนือฐานบัวองค์ประธานอยู่ตรงกลางมีขนาดใหญ่ที่สุด ส่วนอีก ๒ องค์ มีขนาดใหญ่ใกล้เคียงกันอยู่ทางด้านข้าง ทางด้านหลังพระพุทธรูปดังกล่าวมีพระพุทธรูปปางไสยาสน์ อีก ๑ องค์ ลักษณะของพระพุทธรูปปูนปั้นนี้เป็นแบบพื้นเมือง จัดอยู่ในศิลปะแบบรัตนโกสินทร์ตอนต้น ในช่วงราวพุทธศตวรรษที่ ๒๔ (ประมาณสมัยรัชกาลที่ ๓)^๓

ในวันที่ ๒๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๒๖ ได้มีการเจาะตรวจบริเวณพระนาภี ของพระพุทธรูปปางมารวิชัย ทั้ง ๓ องค์ พบว่ามีเศียรพระพุทธรูปหลุดด้วยโลหะ (ซึ่งมีส่วนผสมของดีบุกเป็นสำคัญ) อยู่ภายในโดยเศียรพระที่พบในองค์กลาง (ประธาน) เป็นเศียรพระพุทธรูปธรรมดา ส่วนอีก ๒ เศียร ที่พบในพระพุทธรูปด้านข้าง เป็นเศียรพระพุทธรูปทรงเครื่อง เศียรพระพุทธรูปโลหะเหล่านี้ น่าจะมีอายุในช่วงสมัยอยุธยาตอนปลาย ราวพุทธศตวรรษ ที่ ๒๒ โดยประมาณ

ศาลากลางจังหวัดภูเก็ต

และน่าจะเป็นฝีมือช่างพื้นเมือง
ของท้องถิ่น เนื่องจากมีข้อแตกต่าง
ในด้านรายละเอียด ต่างไปจาก
พระพุทธรูปในศิลปะอยุธยาทั่วไป
อยู่บ้างพอสมควร^๔

วัดพระนางสร้าง นี้ ได้
ประกาศขึ้นทะเบียนโบราณสถาน
แล้วเมื่อวันที่ ๑ มีนาคม ๒๕๒๗
โดยได้ประกาศ ในราชกิจจานุเบกษา
เล่ม ๑๐๑ ตอนที่ ๒๗

ศาลากลางจังหวัดภูเก็ต

ตั้งอยู่บริเวณหัวมุมถนน
นริศ ตัดกับถนนสุรินทร์ ในเขต
อำเภอเมืองภูเก็ต อาคารหลังนี้
กล่าวกันว่า เป็นอาคารคอนกรีต
เสริมเหล็กหลักแรกของประเทศ
ไทย^๕ มีประวัติในการก่อสร้าง
ว่าเกิดขึ้นจากดำริของพระยารัษฎา
านุประดิษฐ์ ซึ่งได้วางแผนพัฒนา
มณฑลภูเก็ต รวมทั้งย้ายที่ว่าการ
เมืองภูเก็ตเดิม (ซึ่งในบริเวณที่ว่าการ
เดิมนั้น มีแร่ดีบุกอยู่ใต้ดินมาก)
ได้มีบริษัทขุดแร่ของชาวต่างชาติ
มาขอประทานบัตรเพื่อขุดแร่ดังกล่าว
โดยตกลงจะสร้างที่ว่าการ
เมืองภูเก็ตให้ใหม่ รวมทั้งสร้าง
สถานที่ต่าง ๆ ตลอดจนถนน
ตามแผนผังที่ได้ดำริไว้เป็นข้อแลกเปลี่ยน

บริษัทชาวต่างชาติ (บริษัท
ทังก์คอปเปานด์ โนโตโอบิลิตี้^๖
ได้ให้ช่างชาวอิตาลีเป็นผู้สร้าง แต่
ไม่ทันได้สร้าง พระยารัษฎานุประดิษฐ์
ก็ถึงแก่กรรม เมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๖
ดังนั้นจึงคงได้สร้างหลังจากนี้ และ
รัชกาลที่ ๖ ได้เสด็จเปิดศาลาจัตุ
รบาลในคราวเสด็จประพาสภูเก็ต
ครั้งที่ ๒ เมื่อวันที่ ๒๒ เมษายน
๒๔๖๐^๗

ลักษณะของอาคาร เป็น
อาคาร ๒ ชั้น ขนาดกว้าง ๓๓
เมตร ยาว ๔๘.๗๐ เมตร พื้นอาคาร
ชั้นแรกอยู่สูงกว่าพื้นดิน ๕ ชั้น
บันได ลักษณะการวางผังเป็นแบบ
ที่มีความสมดุลย์กันทั้งสองด้าน
ด้านหน้าอาคาร ทำเป็นจั่วยื่นออก
มา เสาที่ใช้ในอาคารเป็นเสาถอย
ขนาด ๑๕ - ๒๐ ซม. มีช่วงเสาที่มี
ทางเดินรอบอาคาร ระหว่างเสามี
ลูกกรงปูนโปร่งเหนือช่วงเสาเป็น
ไม้ฉลุคล้ายรูปดอกทิวลิป และรูป
ดอกไม้ในแจกัน ภายในอาคารมี
CORT (พื้นที่เปิดโล่งภายใน
อาคาร) ซึ่งในปัจจุบันทำเป็นสวน
หย่อม อาคารหลังนี้ แต่เดิมไม่มี
หน้าต่าง แต่จะทำเป็นประตูเปิดบาน
คู่ทุกช่วงเสา ด้านบนประตูทำไม้ฉลุ
เป็นช่องระบายอากาศ ต่อมาในภาย
หลังได้ต่อเติมหน้าต่างทางมุมด้าน
หลังสองช่อง หลังคามุงกระเบื้อง
สีแดง ซึ่งเป็นกระเบื้องที่มีความ
บางมาก^๘

อาคารศาลากลางจังหวัดหลัง
นี้ เคยได้รับรางวัลจากสมาคม
สถาปนิกสยาม ในพระบรมราชูป
ถัมภ์ ในฐานะที่ได้รับการอนุรักษ์
ไว้เป็นอย่างดี เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๒๕
และได้ประกาศขึ้นทะเบียนโบราณ

สถานเมื่อวันที่ ๑๐ พฤษภาคม
๒๕๒๐ โดยได้ประกาศในราชกิจจา
นุเบกษา เล่ม ๘๔ ตอนที่ ๓๘

ศาลจังหวัดภูเก็ต

ตั้งอยู่ที่ถนนดำรง เยื้องไป
ทางด้านหลังของศาลากลางจังหวัด
ในเขตอำเภอเมืองภูเก็ต สร้างขึ้น
เมื่อ พ.ศ. ๒๓๕๘ ในสมัยพลโท
พระยาวิชิตวงศวุฒิไกร (ม.ร.ว.
สิทธิ์ สุทัศน์) เป็นสมุหเทศาภิบาล
มณฑลภูเก็ต (พ.ศ. ๒๔๕๖-
๒๔๖๓) โดยได้รับบริจาคที่ดินจาก
นายตัน จงสุด ก่อสร้างโดย นาย
กอดี แต่เดิมใช้เป็นอาคารศาล
มณฑลภูเก็ต ต่อมาได้มีการเปลี่ยน
เป็นสำนักงานอธิบดีภาค แล้วย้าย
ไปอยู่ที่นครศรีธรรมราช ในปัจจุบัน
จึงใช้เป็นศาลจังหวัดภูเก็ต^๙

ลักษณะของอาคาร เป็นอาคาร
ชั้นเดียว พื้นอาคารอยู่สูงจากพื้นดิน
๖ ชั้นบันได (ประมาณ ๑ เมตร)
บันไดประดับด้วยแผ่นปูนลาย
ดอกไม้สีชมพูอมม่วง พื้นอาคาร
ปูด้วยไม้ เสาเป็นแบบสี่เหลี่ยม
หัวเสาทำเป็นแบบดอริก (Doric)^{๑๐}
ระหว่างเสาดต่อเสามีปูนเชื่อมต่อกัน
เป็นโค้งแบบอาร์ค (Arch) เหมือน
เสาค่อลำเลียงน้ำของชาวโรมัน^{๑๑}

ซึ่งลักษณะดังกล่าว เป็นอิทธิพลทางศิลปะจากประเทศแถบตะวันตกทางด้านหน้าถือเป็นมุขยื่นออกมา ด้านบนทำเป็นหน้าบันมีลายชั้นรูปครุฑ และ พ.ศ. ที่สร้าง ประดับตกแต่งอยู่

อาคารหลังนี้ ได้ประกาศขึ้นทะเบียนโบราณสถานแล้ว เมื่อวันที่ ๑๐ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๒๐ โดยประกาศในราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๕๔ ตอนที่ ๓๕

บ้านพระยาวิชิตสงคราม

(เมืองกลางเก่า)

ตั้งอยู่บริเวณตำบลศรีสุนทร อำเภอดงหลวง โดยอยู่ติดกับทางหลวงแผ่นดินหมายเลข ๔ ใกล้กับอนุสาวรีย์ท้าวเทพกษัตรี-ท้าวศรีสุนทร โบราณสถานนี้ สร้างเมื่อ พ.ศ. ๒๔๑๕^๒ โดยพระยาวิชิตสงคราม (ทัต รัตนดิถก ณ ภูเก็ต) ซึ่งเป็นจางวางเมืองภูเก็ตในสมัยนั้น สร้างในบริเวณที่เรียกกันว่า “บ้านท่าเรือ” (ในบริเวณนี้ แต่เดิมเคยมีเรือสินค้า เข้ามาใช้เป็นท่าเรือขนส่งสินค้า) สำหรับสาเหตุในการสร้างบ้านค่ายเจ้าเมืองนี้ก็เพราะว่า ในช่วงระยะเวลาที่ พวกกุลีเหมืองซึ่งเป็นชาวจีน ได้ก่อการใหญ่เกิดเป็นอั้งยี่ขึ้นที่เมืองภูเก็ต เมื่อเหตุการณ์สงบ พระยาวิชิตสงครามเห็นไม่ปลอดภัยที่จะอยู่ในเมืองภูเก็ต ที่ใกล้กับพวกกุลีจีน จึงได้สร้างบ้านค่ายขึ้นใหม่ ในที่ดินซึ่งเป็นมรดกแต่เดิมที่บ้านท่าเรือแห่งนี้^๓

ลักษณะของโบราณสถานแห่งนี้ ในปัจจุบันทรุดโทรมพังทลายมากอันเนื่องมาจากการทิ้งร้างไปและการลักลอบขุดเพื่อหาขี้

๑๔ รุสมิแผล

ตะกรันแต่จากพระนิพนธ์ของสมเด็จพระเจ้าฟ้า กรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ ในคราวเสด็จตรวจราชการแหลมมลายู เมื่อ ร.ศ. ๑๒๑ (พ.ศ. ๒๔๔๕) ได้ทรงนิพนธ์ไว้ว่า “...มีกำแพงสูง ๖ สอก ใบเสมาคอกคียบอย่างจีน กำแพงบางไม่มีเชิงเทินคอกแต่พอสู้เจ็ก ๖๐ วา กว้าง ด้านหนึ่ง ๔ เหลี่ยม มีทอรบ ๔ ด้าน แบ่งในเป็นสามตอน ข้างหน้าตอนหนึ่ง ข้างในคอกหนึ่ง ข้างหลังคอกหนึ่ง ข้างหน้ามีตึกศาลแต่คอกหนึ่ง ข้างในมีตึกโรงละคร แลสระละครอาบน้ำแลว่ามีเรือน ไม้ไผ่มาก พังเสียหายหมดแล้ว ตอนหลังเป็นที่ขึงข้าวตึกเหล่านเรือนเหล่านี้ พังหมดแล้ว เหลือแต่หนึ่งอยู่ข้าง หลวงพลเป็นผู้ทำ...”^๔ และพระราชนิพนธ์ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (ใช้พระนามแฝงว่า “นายแก้ว”) ในจดหมายเหตุประพาสหัวเมืองปักษ์ใต้ ร.ศ. ๑๒๘ (พ.ศ. ๒๔๕๒) ทรงพระราชนิพนธ์ไว้ว่า “...มีกำแพงแข็งแรงราวกับกำแพงเมือง มีใบเสมาคอกสี่เหลี่ยม มีป้อมวางเป็นระยะ ๆ รอบ เตรียมรบเจ็กอย่างแข็งแรง ภายในได้ก่อตึกกรมไว้หลายหลัง แต่ปรักหักพังเสียเกือบหมดแล้ว ยังเหลือพอเป็นรูปอยู่แต่ทิมแถวที่สำหรับพวกหญิงละครอยู่ มีสระสำหรับแม่ละครลงเล่นน้ำ...”^๕

ในปีงบประมาณ ๒๕๓๑ นี้ ทางกรมศิลปากรได้จัดสรรเงินงบประมาณ เพื่อดำเนินการขุดแต่งทางโบราณคดี และบูรณะโบราณสถานที่บ้านพระยาวิชิตสงครามแห่งนี้ ในชื่อว่า “โครงการอนุรักษ์

เมืองประวัติศาสตร์ภูเก็ต” โดยมีหน่วยศิลปากรที่ ๘ นครศรีธรรมราช กองโบราณคดี กรมศิลปากรเป็นผู้ดำเนินงาน การขุดแต่งเท่าที่ผ่านมาจนถึงปัจจุบันนี้ (พฤษภาคม ๒๕๓๑) ได้ดำเนินการขุดแต่งบริเวณอาคารด้านหน้า (อาจเป็นตึกศาล-หอฉัน ตามพระวินิจฉัยของสมเด็จพระเจ้าฟ้า กรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์) เสร็จเรียบร้อยแล้วพบว่า เป็นอาคารขนาดกว้าง ๓๒ เมตร ยาว ๓๑ เมตร พบเฉพาะส่วนฐานของอาคารเท่านั้น โดยทางส่วนหน้าทำเป็นตึกขอมมุขลดขนาดคล้ายมุขยื่น ยกพื้นระดับสูงกว่าทางส่วนหลัง ประมาณ ๑.๒๐-๑.๔๐ เมตร สำหรับส่วนหลังทำเป็นห้องโถงใหญ่ ๒ ช่วงเสา ๑ ห้อง และมีห้องโถงเล็กมีผนังกันอีก ๑ ห้อง บริเวณพื้นอาคารเข้าใจว่า ปูด้วยอิฐดินเผาเนื้อแกร่ง (สีส้มอมแดง รูปสี่เหลี่ยมจัตุรัสขนาดบาง) โดยตลอด อิฐที่ใช้ปูพื้นนี้มีขนาดกว้างด้านละ ๓๕ ซม. หนา ๒ ซม. แต่ในการขุดแต่งพบว่าอิฐปูพื้นดังกล่าวชำรุดเสียหายไปโดยส่วนมาก เนื่องจากถูกลักลอบขุด นอกจากนี้ยังพบว่ามีกระดูกสัตว์หรือกระดูกคนฝังอยู่ตามพื้นดินออกมามากมาย และพบเหรียญเงิน และเศษเครื่องเคลือบของต่างประเทศอีกจำนวนมากหนึ่งด้วย

โบราณสถานนี้ ได้ประกาศขึ้นทะเบียนโบราณสถานแล้ว เมื่อวันที่ ๒๓ สิงหาคม ๒๕๒๘ โดยประกาศในราชกิจจานุเบกษา เล่ม

นอกจากโบราณสถานของชาติที่ได้กล่าวมาแล้ว ในจังหวัดภูเก็ตยังมีแหล่งโบราณคดีที่น่าสนใจอีกหลายแห่ง (แต่ยังมีได้ประกาศขึ้นทะเบียน ซึ่งทางผู้ที่เกี่ยวข้องจะได้ดำเนินการต่อไป) อาทิ วัดพระผุด (พระทอง) แหล่งโบราณ

คดี ในเขตบ้านบางโรง แหล่งโบราณคดีในเขตบ้านดอน, แหล่งโบราณคดีในเขตบ้านเคียน เป็นต้น รวมไปถึงอาคารสถาปัตยกรรมในเมืองภูเก็ตที่มีความสวยงามจนถึงเป็นเอกลักษณ์อย่างหนึ่งของเมือง ถึงแม้แหล่งโบราณคดีเหล่านี้ยังมิได้ประกาศขึ้นทะเบียนโบราณ

สถาน แต่ก็มีความสำคัญอย่างครบถ้วน ไม่ว่าจะเป็นด้านประวัติศาสตร์ความเป็นมา ความเชื่อรูปแบบศิลปะ ตลอดจนความเกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมของชาวภูเก็ต ซึ่งแหล่งต่าง ๆ เหล่านี้ สามารถพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมของภูเก็ตได้อย่างดี.

เชิงอรรถ

๑. โครงการบูรณะและอนุรักษ์เมืองประวัติศาสตร์ภูเก็ต, รายงานการสำรวจเมืองประวัติศาสตร์ภูเก็ต, (เอกสารกองโบราณคดีหมายเลข ๓/๒๕๓๐) หน้า ๑-๓
๒. เสวก วงษ์เจริญผล, เมืองภูเก็ต, ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดภูเก็ต : ๒๕๓๐ (เอกสารอัดสำเนา) หน้า ๔๖.
๓. สุรศักดิ์ ศรีสำอาง, “บันทึกข้อความเสนอหัวหน้างานวิชาการ เรื่องรายงานการปฏิบัติงานตรวจพิสูจน์ พระพุทธรูปวัดพระนางสร้าง” ลงวันที่ ๘ สิงหาคม ๒๕๒๖.
๔. เรื่องเดิม.
๕. สุวลัย ปิ่นประดับ, “ชิมบีผู้มีจิตใจงดงาม ขอดนักปกครองในรอบ ๒๐๐ ปี ของชายฝั่งทะเลตะวันตก” หนังสือ

- อนุสรณ์ ๒๐๐ ปี วีรสตรีเมืองกลาง, วิตตอรีเพาเวอร์พอยท์ : ๒๕๒๘ หน้า ๑๑๕
๖. ราชัน กาญจนวณิชย์, “ดีบุกกับภูเก็ตในสองร้อยปีที่แล้วมา” หนังสืออนุสรณ์ ๒๐๐ ปี วีรสตรีเมืองกลาง, วิตตอรีเพาเวอร์พอยท์ : ๒๕๒๘ หน้า ๕๓
๗. โครงการบูรณะและอนุรักษ์เมืองประวัติศาสตร์ภูเก็ต, อ่างแล้ว, หน้า ๗๕.
๘. เรื่องเดิม, หน้า ๗๕-๗๖
๙. เสวก วงษ์เจริญผล, อ่างแล้ว, หน้า ๔๘
๑๐. รูปแบบหนึ่งของเสาคลาสสิกเป็นรูปแบบแรกลักษณะเรียบง่าย
๑๑. โครงการบูรณะและอนุรักษ์เมืองประวัติศาสตร์ภูเก็ต, อ่างแล้ว, หน้า ๘๑
๑๒. ประทุม ชุ่มเพ็งพันธ์, โบราณ

- วัดตุสสถานในภาคใต้ตอนเหนือ รวม ๗ จังหวัด ไม่ปรากฏที่พิมพ์ : ๒๕๑๗ หน้า ๑๔๗-๑๕๐
๑๓. ประสิทธิ์ ชินกาลและคณะ, ข้อมูลทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับที่ดินราชพัสดุบ้านท่าเรือ (เอกสารอัดสำเนา) ๒๕๒๖
๑๔. สมเด็จพระเจ้าฟ้า กรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์, จดหมายระยะทางตรวจราชการแหลมมลายู รศ. ๑๒๑, (อนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพ พันตำรวจเอกขุนนครรัฐเขตต์) บ.ประชวข้าง : ๒๕๒๗ หน้า ๑๒-๑๓
๑๕. พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, จดหมายเหตุประพาสหัวเมืองปักษ์ใต้ รศ. ๑๒๘. โรงพิมพ์จุรสุภา : ๒๕๐๖ หน้า ๘๖.

